

UDK 272-78:272-584.5

272-722.7-427

<https://doi.org/10.53745/bs.95.4.4>

Primljeno: 21. 5. 2025.

Prihvaćeno: 18. 9. 2025.

Izvorni znanstveni članak

© 2025 Volenik – Piskać, CC BY NC 4.0

Pripadnost crkvenim pokretima kao facilitator ili inhibitor religioznosti?

Affiliation with Ecclesial Movements: Facilitator or Inhibitor of Religiosity?

Antun Volenik^a

Andrija Piskać^b

Sažetak

Članak istražuje utjecaj pripadnosti crkvenim pokretima na razinu religioznosti kod katolika, fokusirajući se na duhovnost, ritualnu praksu i socijalno religijsko ponašanje kao dimenzije religioznosti. Religioznost se sagledava kao višedimenzionalni konstrukt, a crkveni pokreti kao zajednice koje nude strukturu, identitet i podršku u vjeri. Rezultati pokazuju da katolici koji su pripadnici crkvenih pokreta izražavaju višu razinu religioznosti u svim promatranim dimenzijama u odnosu na katolike koji ne pripadaju crkvenim pokretima. Pripadnost crkvenim pokretima time se potvrđuje kao važan čimbenik u jačanju i održavanju osobnog religijskog identiteta u suvremenom kontekstu.

Ključne riječi: crkveni pokreti, religioznost, duhovnost, socijalno ponašanje

Abstract

The paper examines the impact of affiliation with ecclesial movements on the level of religiosity among Catholics, focusing on spirituality, ritual practice, and social religious behavior as dimensions of religiosity. Religiosity is understood as a multidimensional construct, whereas ecclesial movements are viewed as communities that provide structure, identity, and support in faith. The results indicate that Catholics who are members of ecclesial movements exhibit higher levels of religiosity across all observed dimensions compared to those who do not belong to such communities. Affiliation with ecclesial movements is thus affirmed as a significant factor in strengthening and maintaining personal religious identity in the contemporary context.

Key words: ecclesial movements, religiosity, spirituality, social behavior

^a Sveučilište u Zagrebu Fakultet filozofije i religijskih znanosti.

^b Sveučilište u Zagrebu Fakultet filozofije i religijskih znanosti.

Uvod

Religioznost kao višedimenzionalan fenomen obuhvaća niz stavova, uvjerenja i ponašanja koja oblikuju duhovni život pojedinca. Unutar katolicizma, kao jedne od najraširenijih svjetskih religija, postoji velika raznolikost u načinu na koji vjernici izražavaju i prakticiraju svoju vjeru. Iako se svi vjernici katolici nominalno svrstavaju pod isti vjerski identitet, njihova religioznost može varirati ovisno o mnogim čimbenicima, od onih važnih na razini opće religioznosti poput spola, stupnja obrazovanja, dobi, ali i oni koji su specifični upravo za katolike, među kojima je pripadnost crkvenim pokretima jedan od značajnijih.

Izraz *crkveni pokreti* novijeg je datuma i pripada koncilskoj preobrazi Katoličke Crkve. U velikoj mjeri temelji se na dokumentu *Lumen gentium* Drugoga vatikanskog koncila točnije na LG 12, koji daje temelje posebnih karizmi takvih zajednica kao i kriterija crkvenosti,¹ odnosno uklapanja takvih zajednica u strukture i djelovanje Katoličke Crkve (Mamić i Castellanio 2008, 401-402). Ponekad se u tom kontekstu možemo susresti i s izrazom (*vjerska*) *zajednica*, koji može imati dva značenja. Prvi je više pravni i uobičajen u pravnoj formulaciji »vjerske zajednice u Republici Hrvatskoj«, koji obuhvaća vjerske denominacije koje priznaje država (npr. Katolička Crkva, Srpska pravoslavna Crkva, Makedonska pravoslavna Crkva, Islamska zajednica Rijeka/Zagreb itd.). Drugi, koji je ujedno i uži, naglašava samu zajednicu i često ga koriste sami članovi crkvenih pokreta. Upravo od članova takvih zajednica možemo čuti izraze poput »moja ili naša zajednica«, kojima se izražava pripadnost, identitet ili karizma određene zajednice ili crkvenog pokreta naspram naglašene individualnosti koja vlada u društvu, a često se prelijeva i na tradicionalne katoličke strukture poput župa (Aračić, Čičković i Džinić 2009, 33-45).² U daljnjem tekstu služit ćemo se izrazima *crkveni pokret*³ te *zajednica* jer je prvi uobičajeniji u literaturi, a drugi među članovima takvih zajednica. Važnost i zanimanje za tematiku crkvenih zajednica primjećuje se i u hrvatskoj teološkoj literaturi pa tako u opsežnoj studiji *Tražitelji svetoga. Prilog fenomenologiji eklezijalnih pokreta* nalazimo svojevrsnu opisnu definiciju takvih pokreta, koju možemo primijeniti i na naše istraživanje: »vjernički, laički pokreti u Crkvi koji nastaju *sua sponte* kao

¹ Od značajnijih dokumenata crkvenog učiteljstva u prvim desetljećima nakon Koncila mogu se izdvojiti *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* Pavla VI. (osobito br. 58) te *Christifidelis laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* Ivana Pavla II. (osobito br. 30).

² Navedeni članak osobito je zanimljiv jer opširno analizira, za hrvatske prilike, vrlo važno djelo s područja sociologije religije *Rascjep u svetom* upravo u dijelovima koji se odnose na pitanje individualizma, zajedništva, identiteta i crkvenih zajednica (Mardešić, 2007).

³ Inačice koje se susreću su i *eklezijalni pokreti* te *laički pokreti*.

egzistencijalni odgovor na društvenu situaciju, religijske izazove ili eklezijalne okolnosti ili (ne)prilike određenog vremena. Suvremene eklezijalne pokrete, za rehabilitaciju autentično vjerničkih dimenzija života i akceptiranja vlastitog vjerničkog iskustva, karakterizira komunitarno življenje, naglašavanje važnosti darova Duha Svetoga (karizmi) u svakodnevnom životu, spontani ekumenizam, praktično vjerničko življenje i svjedočenje vjere u konkretnome vjerničkom životu« (Tadić 2003, 21-22).

Crkveni pokreti ne predstavljaju samo organizacijski okvir religije nego i mjesto susreta, potpore i zajedničkog prakticanja vjere. Oni mogu imati ključnu ulogu u oblikovanju i održavanju religioznih navika, pružajući strukturu, motivaciju i osjećaj pripadnosti koji potiče dublje proživljavanje vjerskih uvjerenja. Pripadnost zajednici često uključuje redovito sudjelovanje u liturgijskim slavljinama, aktivnostima župnog života i povezivanje s drugim vjernicima, što može pridonijeti jačanju duhovne i ritualne dimenzije vjere.

Religioznost se u suvremenoj znanstvenoj literaturi često opisuje kao višedimenzionalan konstrukt koji uključuje kognitivne, emocionalne i ponašajne aspekte religijskog života (Glock 1962, 98-105; Hill i Pargament 2003, 64-66). U okviru tog pristupa moguće je razlikovati različite dimenzije religioznosti, poput duhovnosti, ritualnosti i socijalnog ponašanja kao posljedica religioznosti. Takva klasifikacija omogućuje dublje razumijevanje kompleksnosti religijskog iskustva pojedinca (Paloutzian i Park 2021, 3). Nadalje, na hrvatskom sociološkom području važan je doprinos Dinke Marinović Jerolimov, koja naglašava da se religioznost ne može svoditi na jednodimenzionalne pokazatelje poput vjerovanja ili odlazaka u crkvu nego ju je nužno promatrati kao kompleksan i višedimenzionalan fenomen. Autorica ističe da religije obuhvaćaju niz međusobno povezanih elemenata: doktrinu, iskustvo, obrede, vrijednosti, norme, institucije i vjerske ličnosti. Upravo zato višedimenzionalan pristup, koji povezuje različite teorijske i empirijske aspekte, nudi širi i interpretativno bogatiji okvir za razumijevanje religioznog života u Hrvatskoj (Marinović Jerolimov 1995, 837-847).

Imajući na umu sve prethodno, nije unaprijed jasno hoće li pripadnost crkvenom pokretu nužno dovesti do veće religioznosti. S jedne strane uključivanje u zajednicu može potaknuti intenzivnije sudjelovanje u vjerskim praksama, češće razmišljanje o duhovnim temama te razvoj međuljudskih odnosa koji podupiru i učvršćuju religijske vrijednosti (Stark i Finke 2000, 117-121). U tom smislu zajednica djeluje kao socijalna mreža koja pruža podršku, identitet i normativni okvir, čime može poticati religijsko ponašanje i jačati religiozne stavove (Durkheim 1912, 151-156).

S druge strane, suvremene teorije duhovnosti naglašavaju porast individualizacije religijskog iskustva, osobito u postmodernom društvu, u kojem sve više pojedinaca vjeru doživljava kao osobnu potragu za smislom, a ne nužno kao institucionalno strukturirano djelovanje (Heelas i Woodhead, 2005). Stoga je moguće da neki katolici koji nisu formalno uključeni u zajednicu i dalje održavaju visoku razinu osobne vjere i duhovnosti, dok pripadnost zajednici kod drugih ostaje površna i ne odražava se nužno na religioznost.

1. Cilj i hipoteze istraživanja

U tom kontekstu zanimljivo je istražiti kako upravo dimenzija pripadnosti – koja nadilazi osobnu vjeru – može utjecati na različite aspekte religioznosti, uključujući duhovnost, ritualnu praksu i socijalno ponašanje. Postavlja se pitanje pridonosi li zajednica kao okruženje za zajedničko iskustvo vjere razvoju religioznosti ili ona ponaprije ostaje u domeni individualnog duhovnog doživljaja.

Ovakvo istraživanje može pridonijeti boljem razumijevanju unutarnje dinamike katoliciteta i načina na koji zajednica oblikuje osobni religiozni identitet. Također, može imati šire implikacije za pastoralni rad, religijsku edukaciju i oblikovanje strategija za jačanje vjerskog angažmana unutar crkvenih pokreta. U vremenu sve većeg individualizma i promjena u obrascima religioznog ponašanja, ova tema postaje posebno relevantna za teologe, sociologe religije, pastoralne djelatnike, ali i za same vjernike.

S obzirom na sve navedeno, cilj ovog istraživanja je ispitati postoji li razlika u razini opće religioznosti te u pojedinim dimenzijama religioznosti (duhovnost, ritualnost i socijalno religijsko ponašanje) između katolika koji pripadaju crkvenim pokretima i onih koji ne pripadaju, unatoč zajedničkoj vjerskoj pripadnosti.

U okviru ovog istraživanja postavljena je glavna hipoteza prema kojoj katolici koji pripadaju crkvenom pokretu iskazuju višu razinu ukupne religioznosti u odnosu na katolike koji ne pripadaju takvim zajednicama. Uz tu temeljnu pretpostavku formilirane su i tri pomoćne hipoteze. Prva od njih pretpostavlja da katolici koji pripadaju crkvenom pokretu imaju izraženiju duhovnost u odnosu na one koji nisu članovi takvih zajednica. Druga pomoćna hipoteza polazi od pretpostavke da pripadnici crkvenih pokreta češće prakticiraju vjerske obrede, odnosno rituale nego oni koji nisu uključeni u takve oblike zajedništva. Treća pomoćna hipoteza ističe kako katolici koji pripadaju crkvenom pokretu iskazuju viši stupanj socijalnog religioznog ponašanja, po-

put volontiranja i sudjelovanja u zajedničkim akcijama, u usporedbi s onima koji ne pripadaju crkvenim zajednicama.

2. Metoda

2.1. Sudionici

U ovom istraživanju sudjelovalo je 562 osobe iz Republike Hrvatske. Najmlađi sudionik imao je 18 godina, dok je najstariji sudionik imao 80 godina. Istraživanje je provedeno na općoj populaciji. Opseg osoba koje su obuhvaćene ovim istraživanjem je heterogen; ispitivano je 435 osoba različitog zaposlenja te 127 osoba koje su studenti. Svi sudionici istraživanja izjasnili su se katolicima te su se 294 osobe izjasnile kako ne pripadaju ni jednoj vjerskoj zajednici dok se njih 268 izjasnilo kako pripadaju vjerskoj zajednici. Od 562 sudionika u istraživanju, njih 186 bilo je muškog spola, a 376 ženskog spola.

2.2. Instrumenti

Za ispitivanje religioznosti koristio se Upitnik religioznosti (Ljubotina, 2004). Upitnik religioznosti sastoji se od 26 čestica na koje sudionici odgovaraju pomoću Likertove skale u rasponu od 0 do 3 pri čemu je 0 označavalo »sasvim netočno«, a 3 »sasvim točno«. Na tom upitniku religioznost obuhvaća tri dimenzije: posljedice religioznosti na socijalno ponašanje, religijska vjerovanja, odnosno duhovnost, te obredna religioznost, odnosno rituali. Deset čestica na upitniku religioznosti ispitivalo je duhovnost, dok je osam čestica pojedinačno bilo namijenjeno za ispitivanje rituala i socijalnog ponašanja (sveukupno 16). U kontekstu tog instrumenta dimenzija duhovnosti primarno se odnosi na religijska vjerovanja, a ne na subjektivno iskustvo ili osobnu spiritualnost. Ona uključuje uvjerenja u nadnaravne stvarnosti (npr. život poslije smrti, postojanje Boga, božansku providnost) te je bliska ideološkoj dimenziji u Stark-Glockovoj tipologiji. Dimenzija *ritualne religioznosti* obuhvaća ponašanja poput sudjelovanja u obredima, molitvi ili pridržavanju crkvenih propisa, dok dimenzija *posljedica religioznosti na socijalno ponašanje* mjeri stavove i postupke koji proizlaze iz religijske pripadnosti, primjerice odnos prema zaštiti zajednice ili spremnost na žrtvu u ime religije. Time je jasno diferencirano što svaka od dimenzija u instrumentu obuhvaća, čime se omogućuje preciznije tumačenje rezultata. Primjer čestice za duhovnost je: »Vjerujem u život poslije smrti«, primjer čestice za rituale jest: »Pridržavam se posta«, a primjer za posljedice

religioznosti na socijalno ponašanje jest: »Za svoju religiju treba se ponekad boriti«. Ukupan rezultat na Upitniku religioznosti dobiven je na način da su se zbrojili rezultati na svim česticama te se taj zbroj podijelio sa sveukupnim brojem čestica. Čestice koje se obrnuto boduju nalaze se pod brojevima dva-deset i dvadeset pet. Teorijski raspon upitnika u ovom istraživanju bio je od 0 do 3. Veći rezultat na upitniku ukazivao je na veću religioznost. U ovom istraživanju Cronbach alpha skale iznosio je ,89, što je dobra razina pouzdanosti. Korelacije svake pojedine čestice s ukupnim rezultatom su u rasponu od ,37 do ,69, što su prihvatljivi rezultati. Izbacivanjem pojedinačno svake čestice iz skale Cronbach alpha se smanjuje, stoga nije bilo potrebe za poduzimanjem takvih radnji.

2.3. Postupak

Ovo istraživanje provedeno je *online* tijekom travnja 2024. godine. *Online* upitnik korišten u ovom istraživanju dijelio se i objavlji-vao na raznim Whatsapp grupama te putem elektroničke pošte. Prije samog ispunjavanja upitnika sudionicima je prikazan informirani pristanak koji je sadržavao sve potrebne informacije o istraživanju: trajanje, opći cilj, način provođenja te garancija anonimnosti i povjerljivosti podataka. Osim navedenih informacija u vezi istraživanja, na samom početku navedeni su i kontakti osoba koje provode istraživanje u slučaju bilo kakvih dodatnih pitanja, pritužaba ili znatiželje u vezi rezultata istraživanja. Poslije svega sudionici istraživanja mogli su pročitati kako je istraživanje u potpunosti anonimno te kako mogu odustati u bilo kojem trenutku. Spomenuti *online* upitnik sastojao se od jednog seta pitanja koji je bio namijenjen ispitivanju religioznosti. Sudionicima je prije ispunjavanja upitnika dana uputa o načinu ispunjavanja, uključujući i značenje svakog broja u određenoj skali. Poslije ispunjavanja upitnika sudionici su morali dati demografske podatke koji su uključivali njihov spol, dob, fakultet te religijsko opredjeljenje. Ako bi se izjasnili kao katolici, zahtijevalo se da napišu kojoj vjerskoj zajednici pripadaju, ako pripadaju. Sudionicima je također navedeno kako se pritisak na tipku »Dalje« u *online* upitniku smatra njihovim pristankom na sudjelovanje u istraživanju. Vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika bilo je od 15 do 20 minuta.

3. Rezultati

Ovim se istraživanjem htjelo ispitati povećava li pripadnost crkvenom pokretu u katolika religioznost općenito kao i specifične faktore religioznosti: duhovnost, sudjelovanje na obredima te specifično socijalno ponašanje.

3.1. Deskriptivni podatci ispitivanih varijabli

U Tablici 11 nalaze se deskriptivni podatci za varijablu religioznost kao i za njezine faktore kod sudionika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu.

Tablica 1. Deskriptivne statističke vrijednosti katolika koji pripadaju crkvenom pokretu (N=268)

Varijabla	M	SD	Indeks simetričnosti	Indeks spljoštenosti	K-S z*
1. religioznost	2,62	,27	-1,17	1,74	,12*
1.1. duhovnost	2,74	,25	-1,13	,94	,17*
1.2. obredi	2,75	,25	-1,47	2,38	,19*
1.3. socijalno ponašanje	2,34	,49	-1,01	1,08	,12*

Napomena: *Kolmogorov-Smirnov test; *p < 0,01

Iz Tablice 1 vidljivo je kako ishod Kolmogorov-Smirnova testa na skali religioznosti ukazuje kako rezultati na korištenoj skali ne prate normalnu distribuciju ($D(268) = ,12, p < ,01$), stoga rezultati nisu normalno raspodijeljeni ni na faktorima. S obzirom na to da je Kolmogorov-Smirnov test ukazao kako se rezultati na skali religioznosti ne raspodjeljuju po normalnoj distribuciji, potrebno je provjeriti indeks spljoštenosti i indeks simetričnosti. Indeks spljoštenosti religioznosti iznosi 1,74 dok indeks simetričnosti religioznosti iznosi -1,17. Indeksi spljoštenosti na faktorima religioznosti kreću se između 0 i 3 (Kallner 2018, 163) dok se indeksi simetričnosti kreću između -1 i -2 (George i Mallery 2010, 99). S obzirom na navedene rezultate, opravdano je distribuciju rezultata na varijabli religioznosti, ali i na njezinim faktorima, tretirati kao normalnu distribuciju.

U Tablici 2 nalaze se deskriptivni podatci za varijablu religioznost kao i za njezine faktore kod sudionika koji ne pripadaju ni jednoj vjerskoj zajednici.

Tablica 2. *Deskriptivne statističke vrijednosti katolika koji ne pripadaju vjerskoj zajednici (N=294)*

Varijabla	M	SD	Indeks simetričnosti	Indeks spljoštenosti	K-S z*
1. religioznost	2,49	,35	-1,03	,66	,12*
1.1. duhovnost	2,62	,38	-1,32	1,24	,18*
1.2. obredi	2,67	,31	-1,17	,86	,17*
1.3. socijalno ponašanje	2,16	,56	-,74	,08	,13*

Napomena: *Kolmogorov-Smirnov test; *p < 0,01

Iz Tablice 2 vidljivo je kako ishod Kolmogorov-Smirnova testa na skali religioznosti ukazuje kako rezultati na korištenoj skali ne prate normalnu distribuciju ($D(294) = ,12, p < ,01$), stoga rezultati nisu normalno raspodijeljeni ni na faktorima. S obzirom na to da je Kolmogorov-Smirnov test ukazao kako se rezultati na skali religioznosti ne raspodjeljuju po normalnoj distribuciji, potrebno je provjeriti indeks spljoštenosti i indeks simetričnosti. Indeks spljoštenosti religioznosti iznosi 0,66 dok indeks simetričnosti religioznosti iznosi -1,03. Indeksi spljoštenosti na faktorima religioznosti kreću se između 0 i 2 (Kallner 2018, 163) dok se indeksi simetričnosti kreću između 0 i -2 (George i Mallery 2010, 99). S obzirom na navedene rezultate, opravdano je distribuciju rezultata na varijabli religioznosti, ali i na njezinim faktorima, tretirati kao normalnu distribuciju.

Poslije svega, u Tablici 3 nalaze se rezultati t-testa za nezavisne uzorke kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika u religioznosti i njezinim faktorima između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu i katolika koji ne pripadaju nikakvoj zajednici.

Tablica 3. *Rezultati t-testa za nezavisne uzorke (N=562)*

Varijabla	F	T
1. religioznost	14,03	4,75*
1.1. duhovnost	27,62	4,39*
1.2. obredi	11,61	3,93*
1.3. socijalno ponašanje	8,94	3,24*

Napomena: *p < 0,01

U Tablici 3 vidljivo je kako postoji statistički značajna razlika u religioznosti između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu ($M=2,62$, $SD=0,27$) i katolika koji ne pripadaju ni jednoj zajednici ($M=2,49$, $SD=0,35$), [$t(562)=4,75$, $p<0,01$]. Nadalje, iz Tablice 3 se može iščitati kako postoji statistički značajna razlika i u faktorima religioznosti između navedenih skupina. Konkretno, postoji statistički značajna razlika u: a) duhovnosti između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu ($M=2,74$, $SD=0,25$) i katolika koji ne pripadaju ni jednoj zajednici ($M=2,62$, $SD=0,38$), [$t(562)=4,39$, $p<0,01$], b) prisustvovanju na obredima između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu ($M=2,75$, $SD=0,26$) i katolika koji ne pripadaju ni jednoj zajednici ($M=2,67$, $SD=0,31$), [$t(562)=3,93$, $p<0,01$] i c) određenom socijalnom ponašanju između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu ($M=2,34$, $SD=0,49$) i katolika koji ne pripadaju ni jednoj zajednici ($M=2,16$, $SD=0,56$), [$t(562)=3,24$, $p<0,01$].

4. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlikuje li se religioznost i njezini faktori između katolika koji pripadaju nekom crkvenom pokretu i katolika koji ne pripadaju ni jednoj zajednici. Rezultati t-testa na nezavisnim uzorcima ukazuju kako postoji statistički značajna razlika u religioznosti i svim njezinim faktorima (duhovnost, rituali i socijalno ponašanje) između dviju navedenih skupina. Slične obrasce nalazimo u istraživanju Zarzyckie i suradnika (2015, 92-110), koji su uspoređivali članove *Neocatechumenal Way* i *Catholic Charismatic Renewal* i otkrili da pripadnici obaju pokreta iskazuju veće pozitivne emocije prema Bogu i religijsku ugodu, iako s razlikama u percepciji religijske napetosti, nego opća katolička populacija. Takvi rezultati potvrdili su glavnu hipotezu te preostale tri nadograđene hipoteze koje proizlaze iz glavne: H1: Katolici koji pripadaju crkvenom pokretu iskazuju višu razinu ukupne religioznosti u odnosu na katolike koji ne pripadaju takvim zajednicama; H1a: Katolici koji pripadaju crkvenom pokretu imaju izraženiju duhovnost u odnosu na one koji ne pripadaju; H1b: Katolici koji pripadaju crkvenom pokretu češće prakticiraju vjerske obrede u odnosu na one koji ne pripadaju tim zajednicama; H1c: Katolici koji pripadaju crkvenom pokretu iskazuju više socijalnog religijskog ponašanja (npr. volontiranje, sudjelovanje u zajedničkim akcijama) od onih koji ne pripadaju. Pogledajmo sada поближе svaku od ispitanih hipoteza.

Kod prve hipoteze potrebno je zaustaviti se ponajprije kod pojma *duhovnosti*. Danas taj pojam u povezanosti sa suvremenom religioznošću često ima vrlo široko i često nejasno značenje. Ipak, kada govorimo o katoličkoj duhov-

nosti, taj pojam je puno jasniji. Ovdje se polazi od tradicionalnog aksioma da je vjera odnos koji podrazumijeva ljudski čin i božansko nadahnuće, dar i milost. Već stoljećima katolička teologija to definira izrazima *fides qua creditur* (vjera kojom se vjeruje) i *fides quae creditur* (vjera koju se vjeruje). Duhovnost, dakle, pripada više osobnom činu ispovijedanja Božjeg postojanja i praktičnog življenja toga uvjerenja kroz stalno obogaćivanje novim religioznim iskustvom i doživljavanjima (s)Svetoga. To obogaćivanje događa se kroz prakticiranje sakramenata (osobito euharistije), koji su vlastiti svim vjernicima, ali i življenje različitih oblika duhovnosti koji su karakteristični za različite pokrete i karizme u Crkvi. Upravo u tome leži razlog statistički značajne razlike između katolika koji pripadaju crkvenim pokretima i onima koji ne pripadaju nikakvoj zajednici.

Iako su kroz povijest uvijek postojale različite duhovnosti u kojima su bili uključeni brojni laici (dovoljno je spomenuti treće redove franjevačke i dominikanske duhovnosti), upravo je događaj Drugoga vatikanskog koncila bio kairos, milosno vrijeme koji je pospješio razvoj novih crkvenih pokreta sa širokim odazivom laika. Ovdje možemo spomenuti oživljavanje duhovnosti povezane s tradicionalnim redovima (franjevačka, dominikanska, ignacijevska), raznih pokreta i zajednica karizmatičke duhovnosti, marijanske duhovnosti (pokreti poput Djela Marijina) – fokolara ili Marijine legije), pokretima povezanim s brakom i obitelji (poput Zajednice bračnih susreta ili zajednica povezanih s očuvanjem života), specifičnih pokreta povezanih s rastom ovisnosti (poput zajednice Cenacolo), cjelokupnom implikacijom koncilskog viđenja Crkve (poput Neokatekumenskog puta) ali i svojevrsnom kritikom Koncila (poput pokreta Una voce povezanog s pretkoncilskom liturgijom). Svaki od tih pokreta i zajednica ima specifičnu duhovnost i načine kako se ta duhovnost svakodnevno živi. Takva duhovnost duboko je povezana s pitanjem identiteta svakog njezina člana, što je onda vidljivo i u rezultatima koje smo dobili u ovom istraživanju.

Sljedeća hipoteza glasila je: katolici koji pripadaju crkvenom pokretu češće prakticiraju vjerske obrede u odnosu na one koji ne pripadaju. Obred možemo definirati kao ustaljene geste, čini i verbalne obrasce kojima osoba izražava svoj odnos prema svetomu. Za razliku od prve hipoteze, koja je bila više usredotočena na osobno doživljavanje i prakticiranje vjere, ova je usredotočena na vjerske obrede koji se prakticiraju u zajednici od kojih se prvenstveno izdvaja nedjeljna euharistija ali i drugi obredi, osobito oni povezani s inicijacijom, životnim ciklusima (rođenje, vjenčanje, smrt), određene zajedničke molitve i slično. Poznatu činjenicu da u modernim zapadnim društvima opada praktici-

ranje religioznosti potvrđuju i istraživanja u Republici Hrvatskoj. Tako podatci u sklopu međunarodnoga istraživačkog projekta *European Values Study* (EVS), u tri vala (1999., 2008., 2018.) pokazuju smanjenje udjela onih koji tjedno pohađaju vjerske obrede sa 31,4 % u 1999. godini na 22,6 % u 2018. godini kao i onih koji vjerske obrede pohađaju najmanje jednom na mjesec, sa 21,1 % u 1999. godini na 12,3 % u 2018. godini. S druge strane povećao se broj onih koji uopće ne pohađaju vjerske obrede, sa 10,4 % u 1999. godini na 19,6 % u 2018. godini, a povećao se i broj onih koji vjerske obrede pohađaju rijetko (Nikodem i Zrinščak 2019, 372).

S tim u vezi postavlja se pitanje kako objasniti činjenicu da je među članovima crkvenih pokreta taj trend puno manji? U ranije spomenutom istraživanju *Tražitelji svetoga* autor je došao do sljedeće tipologije članova crkvenih pokreta: tip lutajućeg tražitelja, tip radikalnog tražitelja, tip tradicionalno ukorijenjenog vjernika te tip osobno zrelog vjernika (Tadić 2002, 241). Na prva dva tipa sigurno utječe pripadnost zajednici, koja im daje svojevrsan institucionalni okvir i mogućnost prakticiranja obreda na više osoban način, što izvan takvih zajednica nije slučaj. Upravo oni čine statistički značajnu razliku jer kod drugih dvaju tipova (tradicionalnog i osobno zrelog vjernika) uobičajeno je da i izvan svoje zajednice redovito sudjeluju u vjerskim obredima, barem na mjesečnoj razini.

Konačno treća hipoteza glasila je: katolici koji pripadaju crkvenom pokretu iskazuju više socijalnog religijskog ponašanja (npr. volontiranje, sudjelovanje u zajedničkim akcijama) od onih koji ne pripadaju. U istraživanju provedenom 2006. godine pod nazivom »Temeljne vrijednosti pripadnika laičkih pokreta u Hrvatskoj« od trinaest ponuđenih vrednota poput vjere u Boga (uvjerljivo najviše s 80 %), dobrog zdravlja (11,7 %) ili dobre zarade (0,2 %) nalazile su se i vrednote darivanja svoga vremena drugima te spremnost posvetiti se drugima. Te dvije vrednote našle su se na šestom (19,6 %), odnosno sedmom mjestu (17,7 %) navedene ljestvice (Mihaljević 2006, 1093). Navedeno istraživanje pokazuje da se i kod članova crkvenih pokreta proaktivno socijalno ponašanje teže probija kao vrednota koja je zapravo evanđeoska i koja bi kao takva trebala imati visoku vrijednost u vjerničkom životu, što na našim prostorima još nije slučaj. Takvu tvrdnju djelomično potvrđuje i naše istraživanje, što možemo objasniti činjenicom da stavljanje naglaska na te vrednote na našim prostorima jača tek nakon demokratskih promjena, a u zadnje vrijeme i zbog različitih inicijativa koje je na globalnoj razini potaknuo papa Franjo.⁴ Usprkos

⁴ Jedna od najvažnijih takvih inicijativa je ustanovljenje potpuno novoga kurijalnog dikasterija pod nazivom Papinsko vijeće za promicanje integralnog ljudskog razvoja (*Dicastero per il servizio dello sviluppo umano integrale*) 2016. godine.

tomu, proaktivno socijalno ponašanje i dalje je prisutnije kod katolika koji su pripadnici crkvenog pokreta u odnosu na one koji nisu jer pripadnici imaju dodatnu potporu za takvo ponašanje.

Poslije svega, potrebno je uzeti u obzir i mogućnost obrnute uzročnosti. Naime, nije isključeno da osobe koje već posjeduju višu razinu religioznosti, izraženu kroz vjerovanja, redovitije sudjelovanje u obredima i sklonost socijalnom angažmanu, češće ulaze u crkvene pokrete. U tom bi slučaju viša religioznost bila prethodni uvjet, a ne samo posljedica pripadnosti crkvenom pokretu. Ta mogućnost ukazuje na potrebu za longitudinalnim istraživanjima koja bi mogla preciznije odrediti smjer uzročnosti, odnosno razlikovati selekcijski učinak od socijalizacijskog učinka.

Zaključak

Crkveni pokreti predstavljaju ne samo vitalni segment Katoličke Crkve nego i živu potvrdu njezine sposobnosti za prilagodbu, rast i odgovor na izazove suvremenog društva. Oni utjelovljuju dinamiku crkvenog života kroz konkretna karizmatička usmjerenja izražena u zajedništvu, duhovnoj formaciji i misionarskoj aktivnosti svojih članova. Posebno je značajno što se ti pokreti oslanjaju na laike, koji u duhu Drugoga vatikanskog koncila sve više preuzimaju aktivnu ulogu u životu Crkve, čime se pomiču granice tradicionalnog vjerskog djelovanja. Upravo ta laička angažiranost daje tim zajednicama snagu i autentičnost, jer vjera se ne živi samo u institucionalnim okvirima nego u svakodnevicu – kroz susrete, solidarnost, obrede i svjedočanstvo.

Rezultati istraživanja pokazuju da crkveni pokreti potiču više razine religioznosti u svim analiziranim dimenzijama – duhovnoj, obrednoj i socijalnoj – u usporedbi s općom populacijom katolika. To potvrđuje tezu da pripadnost takvim zajednicama nije puka formalnost, već snažan impuls za dublje proživljavanje i izražavanje vjere. Pokreti služe kao okruženje u kojem se vjera njeguje kroz identitet, formaciju i djelovanje, čime se postiže sklad između osobne duhovnosti i zajedničke crkvene misije. Crkveni pokreti potvrđuju se kao ključni akteri u održavanju religijskog identiteta i prijenosa vjere u vremenu koje sve češće favorizira individualizirane i sekularizirane oblike duhovnosti. Njihova vitalnost i otvorenost čine ih ne samo prikladnim predmetom znanstvenog istraživanja nego i perspektivom razvoja same Crkve.

Međutim, pri interpretaciji iznijetih rezultata potrebno je uvažiti i mogućnost obrnute uzročnosti: vjernici koji već posjeduju višu razinu religioznosti mogli bi biti skloniji pristupanju crkvenim pokretima, pri čemu zajednica

dodatno učvršćuje njihove postojeće obrasce vjerovanja, ritualnosti i socijalnog ponašanja. Ta dvosmjernost odnosa upućuje na važnu metodološku distinkciju između selekcijskog učinka i socijalizacijskog učinka. U teorijskom smislu rezultati se uklapaju u višedimenzionalan pristup religioznosti jer pokreti istodobno jačaju vjerovanja, obrede i socijalno ponašanje, potvrđujući kako su različiti aspekti vjere povezani, ali ne i reducirani jedni na druge. Time se pokazuje da crkveni pokreti mogu djelovati kao korektiv tendencijama privatizacije i individualizacije religije, koje se ističu u suvremenim teorijama sekularizacije. Uloga laika u tim pokretima također se može promatrati kao operacionalizacija eklezioloških naglasaka Drugoga vatikanskog koncila o »Božjem narodu« i zajedničkom poslanju svih vjernika. Drugim riječima, empirijski nalazi ovoga istraživanja potvrđuju važnost pokreta ne samo na pastoralnoj nego i na sociološko-teorijskoj razini, gdje se oni mogu tumačiti kao specifičan oblik religijske revitalizacije u kontekstu postmoderne religioznosti.

Popis literature

- Aračić, Pero, Biljana Čičković i Ivo Džinić. 2009. Od obitelji do crkvenih zajednica i pokreta u Hrvatskoj. *Nova prisutnost* 9/1: 31-49
- Durkheim, Emile. 1912. *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press.
- George, Darrwn i Paul Mallery. 2010. *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Pearson.
- Glock, Charles. 1962. On the study of religious commitment. *Religions in Sociological Perspective*, 98/4: 98-110.
- Heelas, Paul i Laura Woodhead. 2005. *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hill, Peter i Kenneth Pargament. 2003. Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality. *American Psychologist* 58/1: 64-74.
- Kallner, Anders. 2018. *Laboratory Statistics*. Amsterdam: Elsevier inc.
- Ljubotina, Damir. 2004. Razvoj novog instrumenta za mjerenje religioznosti. U: *Zbornik sažetaka XIV*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Mamić, Jakov i Jesus Castelanno. 2008. Crkveni pokreti u svjetlu duhovnog razlučivanja. *Bogoslovska smotra* 78/2: 405-413.
- Mardešić, Željko. 2007. *Rascjep u svetome*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Marinović-Jerolimov, Dinka. 1995. Višedimenzionalni pristup u istraživanju religioznosti: smjernice za istraživanja u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 4/20: 837-851.
- Mihaljević, Vine. 2006. Temeljne vrijednosti pripadnika laičkih pokreta u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 86/6: 1087-1103.
- Nikodem, Krunoslav i Siniša Zrinščak. 2019. Između distancirane crkvenosti i intenzivne osobne religioznosti: Religijske promjene u hrvatskom društvu od 1999. do 2018. *Društvena istraživanja* 28/3: 371-390.

- Paloutzian, Raymond Frank i Chrystal L. Park. 2021. The psychology of religion and spirituality: How big the tent? *Psychology of Religion and Spirituality* 13/1: 3-13
- Stark, Rodney i Roger Finke. 2000. *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. Berkeley: University of California Press.
- Tadić, Stipe. 2003. *Tražitelji svetoga*. Zagreb: Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«.
- Zarzycka, Beata, Rafal Pietruszka i Jacek Śliwak. 2015. Religiosity as a source of comfort and struggle in members of religious movements: a comparative analysis of the Neocatechumenal Way and the Catholic Charismatic Renewal. *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration* 21/1-2: 91-114.